

Preek Zondag 3 oktober, Israëlzondag

Uitgebreide versie met achtergronden

Lezingen:

- Eerste lezing: Genesis 2:7, 2:18-3:9
- Tweede Lezing: Johannes 8:1-11

Uitleg nav. Gen 2-3:

Zusters en broeders, mannen en vrouwen, van het vele dat over dit verhaal te zeggen is alleen dit – ook om mee te nemen naar het volgende verhaal, waarin het ook weer gaat over ‘zonde’, een vrouw alleen. We horen uit de mond van de schepper: het is niet goed dat de mens alleen is.

[Dat ‘niet goed’ (hebreuws *lo tov*) klinkt natuurlijk, na Genesis 1, waarin het steeds goed-goed-tot zeer goed is (*tov-tov-tov meod*).]

Er is een tegenover nodig. [Daar klinkt de schepping van de mens uit Genesis 1 in door: naar Zijn beeld schiep God hem, mannelijk en vrouwelijk schiep Hij *hen* (meervoud). De tweehed van mensen tegenover elkaar – in het verhaal biologisch, de sekse – is wezenlijk, zozeer, dat de mens zo, sociaal, en dus niet individueel beeldrager van God is.]

En in het verhaal waar het mis gaat, laten man en vrouw elkaar los, zijn niet samen, overleggen niet, roepen elkaar niet tot de orde. Het lijkt erop dat de man er wel bij is (hij krijgt meteen van de vrucht als de vrouw genomen heeft), maar hij laat het allemaal maar gebeuren. Dat lijkt me een vaak veronachtzaamd element van het verhaal, en een cruciaal stuk van de zonde: elkaar alleen laten, het alleen beslissen – want het is niet goed dat de mens alleen is.

Johannes 8:1-11 is een aparte tekst, die veel meer lijkt op de andere evangeliën, en niet op Johannes. Het past ook niet zo goed in het verhaal; bijbelwetenschappers nemen aan dat dit verhaal later op deze plaats in het verhaal van Johannes is ingevoegd, en dat het dus niet van dezelfde schrijver is. Maar het is wel een geweldig verhaal.

Het lijkt een vrij eenvoudig verhaal, over genade en vergeving, maar we gaan er nog een keer doorheen, om de ruimte ervan te verkennen, de diepte, de lagen – en als het goed is treffen we onszelf erin aan, en ook Israël en de kerk.

Gemeente,

dan wil ik beginnen bij die vrouw alleen, daar in het midden gezet. Daar staat ze, vol van angst, uit de liefde of de lust – het volle leven, hoe verkeerd ook – zomaar losgerukt. Uit het volle leven in de schaduw van de dood. Huiveringwekkend, ook de straf. Het brute ervan doet ons misschien aan Afghanistan denken. Maar we moeten niet gemakkelijk van ons afwijzen, alsof wij zelf zoveel verder zijn.

Bovendien: het staat ook in onze heilige Schrift. Als reden wordt gegeven in Deuteronomium, dat het volk Israël het kwaad uit haar midden moet weg doen. Uit haar midden: dat kan betekenen sociaal. Maar ook psychologisch: het kwaad uit je binnenste wegdoen. [De NBV vertaalt: het kwaad in de kiem smoren.]

Het is een wrede straf, waar ik nooit aan wil. Maar de motivatie blijft toch steken: het kwaad moet eruit. Wat doen wij met het kwaad? Durven wij het kwaad te benoemen als kwaad, als

ondermijnend, het leven, het sociale leven ondergravend, als levensvijandig. Of schrikken we daarvoor terug, relativeren wij het misschien toch liever.

Om de situatie van de vrouw nog erger te maken, wordt ze inzet van een steekspel; Jezus krijgt een strikvraag voorgelegd. Kiest hij voor trouw aan de letter van de geboden uit de Tora, en onderschrijft hij het doodvonnis, dan gaat hij in tegen zijn eigen boodschap van ruimhartige vergeving – die zelfs voor hoeren en tollenaars gold.

[Misschien komen ze ook bij Jezus met precies dit geval, omdat Jezus over huwelijk, echtscheiding en overspel nu juist als heel streng bekend staat (dat is althans te lezen in Matteüs). Hier is hij mee in het nauw te brengen.]

Daar komt bij dat het uitspreken en voltrekken van een doodvonnis tegen het Romeinse gezag ingaat. Alleen zij had het recht om de doodstraf op te leggen en mensen terecht te stellen.

We hoorden het: Jezus zwijgt en schrijft op de grond. Dat kan in mijn ogen niets anders zijn dan een verwijzing naar Jeremia 17:13, waar staat: 'Heer, bron van Israëls hoop, wie u verlaten, zullen te schande staan, wie van u weggaan, zullen in het stof geschreven worden.'

Dat doet Jezus, dat schrijven op de grond. Van profeten kennen we dat, dat ze zo'n symbolische handeling doen, bijna als straattheater; daar lijkt het op wat Jezus doet. Herkennen ze het? Dan wordt het ook spannend: want wie schrijft Jezus dan op in het stof, op de grond?

Ze dringen aan en gaan niet weg zonder een antwoord. En dat geeft Jezus dan. Een huiveringwekkend antwoord. Een antwoord dat we van Jezus niet kennen, en waar we liever met de afloop in gedachten maar liever snel overheen luisteren.

Maar valt Jezus als we eerlijk zijn ons hier niet tegen. Hoe hij die vrouw laat staan, en het niet voor haar opneemt! Hij zou toch tegen die wetsgeleerden in moeten gaan en voor die vrouw opkomen – dat is denk ik toch wat we van Jezus zouden willen zien. In elk geval dat onoprechte van die mannen.

En hij zou toch op z'n minst hebben moeten wijzen op het ontbreken van de mannelijke dader. (Het is niet goed dat de mens alleen is!)

Tot slot: we hadden toch graag van Jezus hier rechtstreeks, onverkort een menselijker wet willen horen.

Maar Jezus onderschrijft dus die straf. [Hij bevestigt zijn strenge onderwijs over huwelijk en overspel.] Hij houdt vast aan de geboden in de Tora, in Deuteronomium. Niet alleen over de straf, maar ook over de terechtstelling. Want een steniging, daar ging het erom dat de getuigen moeten beginnen. [Het was natuurlijk een straf die een gemeenschap gezamenlijk moest uitvoeren. Niet een anonieme beul. Dat gezamenlijke kan gruwelijk mis gaan, maar het is bedoeld als rem. De gemeenschap moet betrokken zijn – dat moet bezinning inbrengen. Iedereen is verantwoordelijk!] Zij die de verantwoordelijkheid nemen voor het getuigenis, moeten die ook voor de straf nemen. Geen lieden die niet betrokken zijn, die zich willen afreageren. Dat gaat niet zomaar. Je moet die straf en het doden van een mens voor je rekening nemen.

In de Rabbijnse uitleg gebeurt iets vergelijkbaars als wat Jezus doet. Daar werden allerlei bepalingen toegevoegd aan wie mocht getuigen (en dus wie de straf mocht uitvoeren). Geen dobbelaars, gokkers, en later, bij overspel, ook geen mannen die niet zelf kuis leven ... Ook in de rabbijnse uitleg zit dat dus: wie zonder zonde is... Het is onderdeel van de afkeer die de rabbijnen in de Talmoed hebben van de doodstraf – keerzijde van het respect voor het individuele menselijke leven.

Weer buigt Jezus zich neer en schrijft. Begint het ze te dagen?

Ik wees al op de mogelijke teleurstelling die we hebben over Jezus. Zijn gedachten zijn niet onze gedachten. Zijn raadselachtige antwoord – bij Jezus kennelijk meteen opgekomen – wordt, hoe langer je er naar kijkt, steeds wonderlijker, steeds ongehoorder - en steeds meer een inbreuk van de hemel. Hoe langer je ernaar kijkt, hoe meer je erin ontdekt, en misschien heeft u ook nog wel weer kanten erin gevonden.

Want Jezus overstijgt het dilemma, de aporie, de patstelling, de keuze die hem voorgelegd wordt. Hij ontwijkt ook de list, maar dat is maar een deel ervan. Het is niet zozeer een slim antwoord, als een eindeloos wijs antwoord.

Met die paar woorden onthult Jezus in een keer allerlei diepe breuklijnen in die mensenlevens, tussen die mensen. Hij brengt ze aan het licht, en neemt ze niet zomaar weg, smeert ze niet oppervlakkig dicht met een *quick fix* genade of vergeving.

Die vrouw krijgt bijvoorbeeld geen snelle vergeving. Ze heeft gezondigd, een eigenlijk onvergeeflijke zonde, het breken van een belofte van trouw. Het breken van een verbond. Dus dat is een scherpe breuklijn, gebroken verbond, ontrouw.

Jezus stapt daar niet zomaar overheen. Maar er is ook geen gretigheid om te oordelen en te straffen, om het kwaad bij de ander aan te wijzen en zichzelf aan de goede kant van de breuklijn op te stellen. Hoe vaak en hoe veel zien we dat bij mensen, juist nu, bij het elkaar de maat nemen, of je groen, inclusief, progressief, *woke*, politiek correct of juist bent. De cancel cultuur.

Die gretigheid om te oordelen wordt wel makkelijk aan God toegeschreven, maar die is er niet. Niet bij Jezus – en niet bij de toornende, oordelende God. Die is er veel meer bij mensen. Ook juist rond Israël, als het gaat om het land en de staat. Daar is de genade soms ver te zoeken. Aan beide kanten van de breuklijn. En ieder onderzoekt zichzelf. Hoe zeker ben ik van mijn zaak, van mijn oordeel. En als ik terecht kwaad zie, hoe ga ik dan verder. Wil ik meteen afrekenen. Is er ruimte? Hoe mild en genadig ben ik? Hoezeer open voor een toekomst?

Jezus stelt eenvoudig waarheid en gerechtigheid. Zonder meer. En wat ik groots vind en ongehoord en alweer huiveringwekkend, maar ook eindeloos troostrijk: Jezus speculeert op de integriteit en eerlijkheid en oprechtheid in die aanklagers. Want wat als er één denkt dat hij werkelijk zonder zonde is, dan zou zomaar het hek van de dam kunnen zijn, met die eerste steen [Ook hier zou een bijbelse logica kunnen spelen: als er één is die het durft, mag de rest volgen.]

Er wordt geen eerste steen gegooid. Die ploffen neer, vallen in het stof, op de grond waarin Jezus schreef. Die grond waarop ze staan, waarin opeens allerlei breuklijnen zijn – alle gebrokenheid, alle grote en kleine zonden.

En opeens loopt de diepste breuk niet meer tussen die vrouw en hen, maar tussen hen allemaal, Farizeeën, Schriftgeleerden en die vrouw aan de ene kant, en Jezus aan de andere kant. En dat wisten ze al, waarschijnlijk, want ging het hen om die vrouw, om het overspel? Het ging hen toch om Jezus? Opeens staan zij naast die vrouw, opeens zijn zij weer aan elkaar verbonden, als leden van het volk van het verbond, op elkaar aangewezen. Leden van een volk, waarin men elkaar in Gods Naam niet alleen mag laten.

Ze staan naar die ontrouwe vrouw, die zich door liefde, hartstocht, passie heeft laten verleiden, door iets moois en aantrekkelijks, iets goddelijks in feite, zoals Eva. De ontrouwe vrouw, het beeld bij de profeten voor het volk dat het verbond niet hield (natuurlijk een vreselijk stereotype patriarchaal beeld, alsof mannen niet ontrouw zouden kunnen zijn). Een vrouw alleen – los van haar 'lover', haar loverboys, een beeld van die vrouw die los is van God. Zo staat het er in Jeremia: 'wie U verlaten, Heer, zullen te schande staan, wie van U weggaan, zullen in het stof geschreven worden'.

Ze hebben zichzelf eigenlijk voor Jezus gezet. Ze wilden het kwaad uit hun midden wegdoen: Jezus, en die vrouw. Maar nu hebben ze het zelf te kwaad, staan ze daar zelf als brekers van het verbond, als uitbrekers uit het verbond.

Het verbond, dat Jezus, en dat zijn Vader, de God van Israel van zijn kant in stand houdt. Het verbond waar Jezus hen met zijn antwoord ook naar terugvoert. Naar de Wet en de Profeten, (Deuteronomium en Jeremia). Naar hun eigen zelfinzicht, hun schuldbelijdenis – en vreemd genoeg zo ook: naar een harde rest van eerlijkheid, van integriteit, in hun geweten, in hun ziel, een punt van ommekeer, van tesjoeva, van het begin van een terugkeer naar de Heer, naar het verbond.

Dat vieren we bij Israël-zondag: de trouw van God aan zijn verbond met Israel. Daar leeft ook de kerk van. Want hoe heeft de kerk mensen in de steek gelaten, Joden, de eeuwen door. En soms ook Palestijnen – al moeten we nu vandaag alsjeblijft niet in die reflexen schieten van krampachtig alles benoemen en vasthouden aan ons eigen inzicht, onze eigen gevoeligheid...

Het is niet goed dat de mens, de Jood, de christen alleen is. Er zouden er meer te noemen zijn, maar op deze Israël-zondag is het goed ons hierop te concentreren. Dat er een gemeenschap, een partnerschap moet zijn, een – vanuit de kerk – onopgeefbare verbondenheid. [Of dat zomaar kan, of dat nog kan, na alles wat er gebeurd is tussen Joden en christenen, door christenen tegen Joden, dat is de vraag. De relatief kleine Joodse gemeenschap in Nederland moet allereerst voor zichzelf zorgen. Het is niet symmetrisch, gelijk oversteken. Hier is het zo, dat de kerk eerst maar eens een hulp tegenover moet zijn. Rond Kerk en Israël zijn er onherroepelijk breuklijnen. Spanningen. Misschien wel polemiek en animositeit. Ook in de gemeente. Het kan heel snel pro het één worden, en meteen ook anti het ander. We kiezen een hecht partnerschap met de één, met als consequentie dat men de ander laat vallen. Dat lijkt soms ook wel onvermijdelijk.

Het verhaal uit Johannes ervaar ik dan als een uitdaging, om, zoals Jezus deed, de simpele breuklijn, de ogenschijnlijk heldere tegenstelling, de simpele keuze te overstijgen.

En het is een vreemd soort bevrijding als we, waar we de zonde, het kwaad van die ander zo scherp zien, worden teruggebracht bij het kwaad in onszelf en bij het vermogen om dat eerlijk onder ogen te zien. Waar Jezus in het spel komt, verschijnt Hij niet aan onze kant, om

ons gelijk te onderstrepen, maar verschijnt Hij tegenover ons, en brengt ons beide bij de verwikkeling in het kwaad, in de zonde. Dat biedt de mogelijkheid elkaar te herkennen. Omdat we niet tegenover elkaar komen te staan, met ons eigen gelijk ('pro' de ene kant, en vaak meteen 'anti' de andere kant), en dan met Jezus aan onze kant, maar naast elkaar, met onze zonde, ons beperkte inzicht, en tegenover ons Jezus.

En met die rechter tegenover ons, die niet veroordeelt en straf voltrekt, is er toch ook de hoop op gerechtigheid. Op een woord, een oordeel, een inzicht, dat de toekomst ontsluit. Zoals Hij zegt: zondig van nu af aan niet meer. Ik denk dat dat betekent: Ik laat je niet alleen, ik geef je terug aan je degene bij wie je hoort. Laat hem niet nog eens alleen. Laat elkaar niet alleen.

Amen.